

บทที่ 1

ภูมิหลังภาคใต้

เค้าโครงเรื่อง

1. สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์
  - 1.1 การเรียกชื่อทางภูมิศาสตร์และชื่อทั่วไป
  - 1.2 สภาพที่ตั้ง
  - 1.3 ฝั่งทะเลและเมืองที่สำคัญ
  - 1.4 ภาคใต้ตั้งแต่เริ่มยุคประวัติศาสตร์
  - 1.5 ภาคใต้ตั้งแต่เริ่มยุคพุทธศตวรรษที่ 19
2. ศาสนาและประเพณี
  - 2.1 ศาสนาและประเพณีจากชาวอินเดีย
  - 2.2 ศาสนาและประเพณีจากชาวมุสลิม
  - 2.3 ศาสนาและประเพณีจากชาวจีน
3. การศึกษา
  - 3.1 การศึกษาเพื่อรู้หนังสือ
  - 3.2 การศึกษาช่างฝีมือและอื่นๆ

สาระสำคัญ

1. ภาคใต้ตั้งอยู่ ณ แหลมมลายู หรือแหลมไทย เราเรียกว่าปากใต้ หรือปากยี่ใต้ และแบ่งพื้นที่ตามชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ฝั่งตะวันออกมีที่ราบมากกว่าฝั่งตะวันตก รวมทั้งเป็นอู่น้ำ อุ่น้ำ และอู่วัฒนธรรม
2. ชุมชนภาคใต้มีมาก่อนยุคประวัติศาสตร์ ต่อมาสมัยประวัติศาสตร์ มีการตั้งชุมชนใหญ่ มีชาวไทยและชนชาติอื่น ๆ ตั้งหลักปักฐานสืบมา และรวม หลอมวัฒนธรรมอันหลากหลายเข้าด้วยกัน
3. ชนชาติต่าง ๆ นำลัทธิศาสนาเข้าสู่ดินแดนภาคใต้ รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิม สืบทอดกันมา ทำให้กลุ่มวัฒนธรรมภาคใต้บางส่วนมีลักษณะแตกต่างกัน
4. การศึกษาก่อนจัดเป็นระบบมีทั้งการเรียนรู้เรื่องหนังสือและช่างฝีมือ รวมทั้งวิชาการต่างๆ

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. อธิบายความหมายคำเรียกชื่อดินแดนภาคใต้ได้ถูกต้อง
2. อธิบายสภาพภูมิศาสตร์ของภาคใต้ได้ถูกต้อง
3. อธิบายประวัติความเป็นมาของภาคใต้ได้ถูกต้อง
4. สรุปย่อเนื้อหาเกี่ยวกับอิทธิพลความเชื่อต่อชาวใต้ในอดีตได้ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น
  - 4.1 ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวภาคใต้ก่อนนับถือพุทธศาสนา
  - 4.2 หลักฐานเกี่ยวกับศาสนาฮินดู และศาสนาพุทธในภาคใต้
  - 4.3 ความเชื่อและค่านิยมของชาวพุทธ
5. บอกกิจกรรมอันเนื่องมาจากประเพณีและวัฒนธรรมภาคใต้ได้ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น การแข่งขันตีโพน และซัดต๋ม การขึ้นเบญจารคน้ำ ดนตรีกาหลอ มาโชะยวี หรือเข้าสู่หนัต นิกะห์หรือมาแกบูโละ การเซดสิงห์โต ฯลฯ
6. อธิบายลำดับการศึกษาเพื่อรู้หนังสือของชาวภาคใต้ได้ถูกต้อง
7. บรรยายลักษณะการเรียนรู้ทางช่างฝีมือและความรู้ด้านต่าง ๆ ของชาวภาคใต้ได้ถูกต้อง
8. อธิบายการผลิตหนังสือของชาวภาคใต้เพื่อเผยแพร่วรรณกรรม ก่อนมีระบบการพิมพ์ได้ถูกต้อง

ความนำ

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ จำเป็นอย่างยิ่งต้องเรียนรู้ภูมิหลังของภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ ศาสนาและประเพณีต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ผู้ศึกษาได้เห็นภาพวรรณกรรมครั้งอดีตได้อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าวรรณกรรมเป็นเรื่องของศิลปะ แต่ผู้แต่งอาศัยข้อมูลจากสังคม หรือสิ่งแวดล้อมในยุคนั้นมาสื่อสาร ถ้าเราเข้าใจภูมิหลังดังกล่าวแล้ว จึงไม่ใช่เรื่องยากที่จะศึกษาวรรณกรรมครั้งอดีต

1. สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

ภูมิหลังอันดับแรกที่ควรศึกษาคือ ด้านภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ จะช่วยให้เราทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ตั้ง และความเป็นมาของภาคใต้โดยอาศัยความรู้และข้อมูลต่าง ๆ เป็นหลักฐานสำคัญ

1.1 การเรียกชื่อทางภูมิศาสตร์และชื่อทั่วไป

ดินแดนภาคใต้เป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทร จากจดหมายเหตุของชาวจีน ชาวอินเดีย ชาวกรีกโรมัน และชาวอาหรับ เรียกชื่อหรือแปลความหมายคาบสมุทรนี้ว่าสุวรรณภูมิ สุวรรณทวีป คาบสมุทรทอง แหลมทอง หรือเกาะทอง ล้วนเป็นการเรียกอย่างยกย่องและบ่งบอกถึงความมั่งคั่งของคาบสมุทรแห่งนี้ ต่อมาถึงยุคชาวตะวันตกล่าอาณานิคมและเรียกคาบสมุทรนี้ว่าเกาะอินเดียตะวันออก โดยมองดินแดนนี้ว่าเคยเป็นส่วนหนึ่ง หรือเป็นอาณานิคมของประเทศอินเดีย และเรียกคาบสมุทรตอนล่างว่าแหลมมลายู (Malay Peninsular) ภาษามาลาโยโพลีเนเซียน ต่อมานักวิชาการบางท่านเรียกส่วนที่เป็นแหลมตรงภาคใต้ของไทยว่าคาบสมุทรภาคใต้บ้างแหลมไทยบ้ำง หรือรั้วแหลมไทยบ้ำง

โดยทั่วไปเราเรียกภาคใต้ว่า “**ปักษ์ใต้**” หรืออดีตเคยเรียก “**ปากใต้**” คำทั้งคู่มักมีความหมายเหมือนกัน คือหมายถึงฝ่ายใต้ ส่วนใต้หรือข้างใต้ คำว่าปากใต้ปรากฏในเอกสารโบราณ เช่นพระราชกำหนดเก่าในสมัยอยุธยา หรือกฎหมายตราสามดวง ส่วนคำปักษ์ใต้ซึ่งนิยมเรียกกันอยู่ทุกวันนี้เคยปรากฏในเอกสารโบราณเช่นกัน อาทิ ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ตราตั้งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช สมัยรัชกาลที่ 2 และจดหมายเหตุของรัชกาลที่ 6 ประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ปี 2452

อีกชื่อหนึ่งคือ “**สี่จังหวัดภาคใต้**” หมายถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและสตูล ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย และประชาชนส่วนใหญ่เป็นไทยมุสลิม ต่อมารัฐบาลมีความเห็นว่าการเรียกสี่จังหวัดภาคใต้เช่นนี้ก่อให้เกิดการแบ่งแยกกระหว่างชนในชาติ จึงมีมติจากคณะรัฐมนตรีให้เรียกใหม่ว่า “**จังหวัด**

ชายแดนภาคใต้” โดยเพิ่มสงขลาอีกจังหวัดหนึ่ง ต่างกันที่จังหวัดสงขลามีประชาชนส่วนใหญ่ นับถือพุทธศาสนา อาณาเขตบางอำเภอติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ทำนองเดียวกับสี่จังหวัด ภาคใต้ดังกล่าว

1.2 สภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

ภาคใต้ตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูด 5 องศา 37 ลิปดาเหนือ ถึง 11 องศา 42.4 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูด 97 องศา 37 ลิปดาตะวันออก ถึง 102 องศา 5.4 ลิปดาตะวันออก เป็นส่วนเหนือของคาบสมุทรมลายู มีความยาว 750 กิโลเมตร ส่วนกว้างที่สุด 200 กิโลเมตร และส่วนแคบที่สุด 10.6 กิโลเมตร มีพื้นที่ 71,901,348 ตารางกิโลเมตร¹

ทิศเหนือ จดอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทิศตะวันออกจดอ่าวไทย ทิศใต้จดประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันตกเฉียงใต้จดช่องแคบมะละกา และทิศตะวันตกจดทะเลอันดามัน และประเทศพม่า

ภาคใต้ประกอบด้วย 14 จังหวัด คือ

พัทลุง สงขลา นราธิวาส ตรัง สุราษฎร์ธานี ชุมพร นครศรีธรรมราช ภูเก็ต ยะลา ปัตตานี สตูล กระบี่ พังงา และระนอง

1.3 ฟังทะเลและเมืองท่าสำคัญ

ลักษณะภูมิประเทศภาคใต้เป็นฟังทะเล 2 ด้าน มีที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ตรงกลางเป็นทิวเขาเสมือนกระดูกสันหลังของคาบสมุทร ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ต่าง ๆ คือ ตอนบนมีทิวเขาภูเก็ต หรือส่วนหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรี เกิดพื้นที่จังหวัดชุมพร ระนอง พังงา และบางส่วนของสุราษฎร์ธานี ตอนกลางมีเทือกเขาหลวงหรือทิวเขานครศรีธรรมราช เกิดพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง กระบี่ ตรัง สตูล และพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสงขลา ส่วนตอนล่างมีเทือกเขาสันกาลาคีรี เกิดพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสงขลา รวมทั้งจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และเลยไปถึงพื้นที่ประเทศมาเลเซีย

ฟังทะเลด้านตะวันตก ติดกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดียมีเกาะจำนวนมาก ฟังตะวันออก ตามชายฝั่งเป็นที่ราบแคบ ๆ พื้นที่ส่วนใหญ่สูง ๆ ต่ำ ๆ ชายฝั่งทะเลมีลักษณะเว้าแหว่ง และสูงชันอันเกิดจากคลื่นลม ชุมชนบางแห่ง เช่น จังหวัดพังงา จังหวัดตรัง และจังหวัดกระบี่ เคยเป็นท่าเรือสำคัญในอดีตมีเรือสินค้าต่างชาติเข้ามาค้าขายดังเพลงกล่อมเด็กกล่าวถึงจังหวัดตรังไว้ว่า

ไปตรังเหอ	พี่สั่งให้มา
ส่งความสั๊กหืดทูนหัวผ้า	ซ้อจกส่องหน้าให้น้องกัน
ยังสิ่งหนึ่งเหลยพ้อใจดี	ซ้อหวิให้น้องสั๊กอัน
ซ้อร่มกันสั้น	ไว้กันเวลาฝนเหอ

(สั๊กหืด = สักน้อย, ทูนหัวผ้า = ผู้เป็นที่รัก, จก = กระจก, เหลย = อี๊ก)

เมืองท่าฝั่งตะวันตกของภาคใต้เป็นเส้นทางเดินเรือของชาวอินเดียและชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาค้าขายกับไทยและเดินทางไปตามแม่น้ำต่อไปถึงหัวเมืองฝั่งตะวันออก ปัจจุบันฝั่งตะวันตกคงเป็นท่าเรือสำคัญ เช่น ท่าเรือภูเก็ต ตรัง กระบี่ พังงา และสตูล เฉพาะฝั่งตะวันตกมีสินค้าออกที่สำคัญคือแร่ดีบุกและยางพารา โดยเฉพาะยางพาราเริ่มมีขึ้นเมื่อพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เจ้าเมืองตรังนำพันธุ์ยางพาราจากหัวเมืองมลายูมาปลูกครั้งแรก ณ จังหวัดตรัง ปี พ.ศ. 2454²

ฟังทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้มีที่ราบมากกว่าฝั่งตะวันตก นอกจากที่ราบใกล้ภูเขาแล้วยังมีสันทรายชายทะเล สันทรายนี้อาจเกิดจากคลื่นลมพัดพาทรายมาทับถมนับนานปีจนเกิดแผ่นดินใหม่ เหมาะแก่การตั้งชุมชน เช่น เมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่บนความยาวของสันทราย อันเป็นอู่วัฒนธรรมแห่งหนึ่งของภาคใต้ รวมทั้งเป็นอู่ข้าว อู่น้ำ และท่าเรือสำคัญมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ยังมีท่าเรือไชยา, บ้านดอนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่าเรือชุมพร สงขลา และปัตตานี ล้วนมีความสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน

1.4 ภาคใต้ตั้งแต่เริ่มยุคประวัติศาสตร์

ภาคใต้เป็นแหล่งวัฒนธรรมอันเก่าแก่ มีหลักฐานแสดงว่าเป็นที่ตั้งชุมชนมาตั้งแต่ยุคหินใหม่ เพราะปรากฏเครื่องมือหินขัด เครื่องประดับ และภาชนะดินเผา ถัดมาเป็นยุคโลหะที่พบหลักฐานกลองมโหระทึก และภาชนะดินเผาเขียนสีแดงหรือสีเลือดหมู ในยุคต้นประวัติศาสตร์ปรากฏชาวพื้นเมืองดั้งเดิม คือ ชนเผ่ากาฮาซี ชาติพันธุ์นิกริโต ได้แก่เงาะป่าในปัจจุบันคือ เขม็งและซาไก รวมทั้งชาวเลหรือชาวน้ำ เรียกตามภาษามลายูว่าโอลังลาโอด จัดอยู่ในชาติพันธุ์มลายูเก่า (Proto-Malay)³

สมัยประวัติศาสตร์ยุคเริ่มแรก ประมาณไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 7-8 เป็นยุคที่วัฒนธรรมอินเดียได้แผ่อิทธิพลมาสู่ภาคใต้ และดินแดนเอเชียอาคเนย์ ผู้คนภาคใต้อยุคนั้น นอกจากคนไทยแล้วยังมีชนอีกหลายเผ่า เช่น มอญ เขมร และมลายู ต่างมีวัฒนธรรมของตนเอง ภายหลังจากชาวอินเดีย จีน และอาหรับมาตั้งหลักแหล่งและค่อยพัฒนาเป็นชุมชนใหญ่ ชนบางเผ่าดังกล่าวก็ผสมกลมกลืนกับเผ่าอื่น ๆ หรือมิฉะนั้นก็สูญชาติพันธุ์ไป วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นเป้าหลอมวัฒนธรรมอันหลากหลายเข้าด้วยกัน โดยมีวัฒนธรรมจากอินเดียเป็นแกนสำคัญ ทำให้เกิดบูรณาการทางวัฒนธรรมรวมทั้งการเมืองเกิดขึ้นในท้องถิ่นภาคใต้

จากจดหมายเหตุจีน และคัมภีร์มหานิทเทศได้กล่าวถึงชุมชนใหญ่หรืออาณาจักรในภาคใต้ เช่น ตามพรลิงค์ หรือ ตังหม่าหลิง (นครศรีธรรมราช) ลังกาสูกะ หรือลึงหยาสิว (ปัตตานี) ศรีวิชัย หรือซิลิโพซิ (ไชยา-สุราษฎร์ธานี) และตักโกลา (ตะกั่วป่า-พังงา) อาณาจักรดังกล่าวยังไม่ทราบเรื่องราวหรือข้อเท็จจริงมากนัก รวมทั้งสถานที่ตั้งบางแห่งก็ยังไม่ชัดเจนเพียงพอ จึงสันนิษฐานจากหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารบางฉบับ

1.5 ภาคใต้ตั้งแต่เริ่มยุคพุทธศตวรรษที่ 19

ประวัติศาสตร์ภาคใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ หัวเมืองใหญ่หรือหัวเมืองพระยามหานครในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20 มีนครศรีธรรมราชต่อมาหัวเมืองใหญ่เพิ่มขึ้นอีกหลายเมือง ทุกหัวเมืองมีกรมการเมืองเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าเมือง ทางกรปกครองนั้นเมืองพระยามหานครทั้งหมดขึ้นตรงต่อสมุหกลาโหม และทำหน้าที่ดูแลหัวเมืองอื่น ๆ

ส่วนหัวเมืองมลายูมีปัตตานีเป็นเมืองที่สำคัญ นอกจากนั้นมีเมืองอื่น ๆ เช่น กัสนตัน ตรังกานู ปะลิส และเคดาห์หรือไทรบุรี หัวเมืองมลายูเหล่านี้บางสมัยเคยอยู่ภายใต้การปกครองของไทย และบางสมัยก็เป็นอิสระ สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ กรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลที่ 1 เป็นแม่ทัพเสด็จตีได้หัวเมืองมลายู ดังกล่าวจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ไทยได้

เสียดินแดนหัวเมืองมลายูบางหัวเมืองให้แก่อังกฤษคงเหลือแต่ปัตตานี (ปัจจุบันแยกออกเป็นจังหวัดยะลา และนราธิวาส) และส่วนหนึ่งของปะลิส คือ จังหวัดสตูลปัจจุบัน

ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 หัวเมืองปักษ์ใต้เริ่มเข้าสู่การปกครองยุคใหม่ คือ การปกครองกแบบมณฑล โดยรวบรวมหัวเมืองที่อยู่ใกล้เคียงกันตั้งขึ้นเป็นมณฑล เช่น รวมหัวเมืองฝั่งทะเลตะวันตกจัดตั้งเป็นมณฑลภูเก็ต รวมหัวเมืองฝั่งทะเลตะวันออกบนเป็นมณฑลนครศรีธรรมราช และตอนล่างเป็นมณฑลปัตตานี ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการปกครองแบบจังหวัดมาจนทุกวันนี้

กิจกรรมการเรียนรู้ 1

1. ข้อความแต่ละคู่มีความหมายแตกต่างกันอย่างไร
  - 1.1 แหลมมลายู-แหลมไทย
  - 1.2 ปากใต้-ปักษ์ใต้
  - 1.3 สี่จังหวัดภาคใต้-จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. จงอธิบายสภาพภูมิศาสตร์ของภาคใต้
3. จงอธิบายความเป็นมาของภาคใต้ยุคประวัติศาสตร์โดยสังเขป

2. ศาสนาและประเพณี

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวภาคใต้รวมทั้งชาวโลกทั่วไปย่อมนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ผีसाงเทวดา หรือที่เรียกว่าไสยศาสตร์ สมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันชาวใต้ส่วนใหญ่ นับถือ พุทธศาสนา และชาวจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ต่ำกว่าเจ็ดสิบเปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาอิสลาม

2.1 ศาสนาและประเพณีจากชาวอินเดีย

ชาวอินเดียโบราณนำพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู มาสู่ภาคใต้และดินแดน เอเชียอาคเนย์ ตามหลักฐานประวัติศาสตร์และโบราณคดีปรากฏว่าชาวอินเดียเดินทางมาถึง ถิ่นดังกล่าวตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 หรือที่ 8 โดยแล่นเรือข้ามฝั่งมหาสมุทรอินเดียและทะเล อันดามันมาขึ้นฝั่งตะวันตกของภาคใต้ ทำเรือสำคัญในยุคนั้น คือ บริเวณฝั่งอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และจังหวัดกระบี่ปัจจุบัน นอกจากนี้ยังพบหลักฐานทางโบราณคดี เช่น เทวรูป ศิวลึงค์ และลูกปัด ในบริเวณจังหวัดดังกล่าว

เส้นทางคาบสมุทรที่ชาวอินเดียเดินทางจากฝั่งตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออกของภาคใต้มีหลายเส้นทาง เช่น ขึ้นบกที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เดินทางเลียบบแม่น้ำตรัง ผ่านอำเภอห้วยยอดออกอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เส้นทางหนึ่งขึ้นบกที่อำเภอ ตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ผ่านเขาสะกแล้วออกอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือเส้นทางหนึ่ง ขึ้นบกที่ไทรบุรี เขตประเทศมาเลเซียปัจจุบัน แล้วเดินทางถึงจังหวัดปัตตานีและจังหวัดสงขลา

พราหมณ์ชาวอินเดียนำ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เข้ามาเผยแพร่ ณ ดินแดน ภาคใต้อยู่มาตั้งแต่ยุคนั้น หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบในภาคใต้ เช่น เทวรูป ศิวลึงค์ ศิลาจารึก และเทวสถาน รวมทั้งภาษาสันสกฤตล้วนบ่งบอกถึงอิทธิพลของศาสนาดังกล่าว ปัจจุบันความ เชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ยังปรากฏให้เห็น อาทิ การบวงสรวงเทวดา การทำขวัญ การสะเดาะ เเคราะห์และการหาฤกษ์ยาม ส่วนความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทย คือ ไสยศาสตร์ก็ยังคง ราก ลึกอยู่ ความเชื่อดังกล่าวเมื่อรวมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เลยเรียกว่า พราหมณ์-ไสย ภายหลังเมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามา จึงได้ผสมผสานกับความเชื่อแบบพราหมณ์-ไสย ดังกล่าวนี

ภิกษุชาวอินเดียได้นำ พุทธศาสนาเถรวาท มาสู่ในประเทศไทยก่อน พ.ศ. 500 และราวพุทธศตวรรษที่ 6 พุทธศาสนาเถรวาทเผยแผ่มาถึงภาคใต้ ร่องรอยความ เจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาเถรวาทยังปรากฏอยู่ที่อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี และนครศรี- ธรรมราช ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 18 พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ เข้าสู่ภาคใต้ โดยมีศูนย์กลาง อยู่ที่อาณาจักรตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราช ความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา ณ ดินแดน แห่งนี้เป็นเหตุให้พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัยทรงเลื่อมใส และอาราธนาพระสงฆ์ ลังกาวงศ์ขึ้นไปเผยแผ่พุทธศาสนา ณ กรุงสุโขทัย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึก

หลักที่ 1 ว่า “พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่พระมหาเถรสังฆราชปราชญ์ เรียนจบปิฎกไตร หลากกว่าปุคฺฐุในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราชมา”⁴

พุทธศาสนาได้ปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมให้กับชาวใต้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ ความเชื่อเรื่องกรรม กฎแห่งกรรม อาณิสสส์ของการทำบุญให้ทานและเรื่องนรกสวรรค์ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ล้วนปรากฏอยู่ในวรรณกรรมภาคใต้ ดังจะได้กล่าวในบทว่าด้วยการศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรม

ประเพณีท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธพราหมณ์และไสย ชาวใต้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีการทำบุญเดือนสิบ หรือทำบุญวันสารท หรือวันชิงเปรต เป็นวันที่ลูกหลานร่วมกันทำบุญและอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนี้ คือ การแห่หม้อหรือสารบอาหารคาวหวาน ขนมที่ขาดไม่ได้คือ ขนมบ้า ขนมลา และขนมพอง รวมทั้งข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อไปทำบุญที่วัด และเชื่อกันว่าบรรดาเปรตที่มาเยี่ยมลูกหลานมีโอกาสรับกุศลผลบุญด้วย

เดือนสิบเอ็ดแรมหนึ่งค่ำ หลังจากออกพรรษาหนึ่งวันมีประเพณีลากพระหรือชักพระ พระในที่นี้หมายถึงพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อกันว่า พระพุทธรูปหลังจากเสด็จขึ้นไปจำพรรษาและโปรดพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วจึงเสด็จทางบันไดแก้วลงมาสู่ดินแดนมนุษย์โลก ณ เมืองสังกัสสะ ชาวเมืองสังกัสสะพากันอนุโมทนาทำบุญกันอย่างเอิกเกริก มีการทำบุญตักบาตรเทโว และประเพณีลากพระมาจนทุกวันนี้ การลากพระมีทั้งทางบกและทางน้ำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของชุมชน ในงานลากพระมักมีประเพณีการละเล่นต่าง ๆ เช่น การแข่งเรือ ชักต้อม (ข้ามต้อมห่อด้วยใบกะพ้อเป็นรูปสามเหลี่ยม) แข่งตีโพน และร้องเพลงเรือโต้ตอบกัน มหรสพที่ขาดไม่ได้คือ หนังตะลุง และมโนห์รา

ส่วนวันสงกรานต์มีกิจกรรมทำนองเดียวกับภาคอื่น ๆ เช่น มีการรดน้ำผู้อาวุโสเรียกกันว่าขึ้นเบญจารदनน้ำ (เบญจา หมายถึง เตียง หรือ แท่นที่นั่ง) การขึ้นเบญจารदनน้ำมักกล่าวถึงในวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทนิทาน กิจกรรมในวันสงกรานต์ที่ต่างไปจากภาคอื่น ๆ เช่น การเล่นเพลงบอก ต่างว่ากลอนตอบโต้ประชันกันอย่างสนุกสนาน หรือคณะเพลงบอกขับเพลงไปตามบ้านเรือนบอกกล่าวถึงวันสงกรานต์เช่นปี่นางสงกรานต์ชื่ออะไรและนาคให้น้ำก็ตัว

ประเพณีเกี่ยวกับดนตรีภาคใต้อย่างหนึ่งเรียกว่า ดนตรีกาหลอ ประกอบด้วยปีกลอง และโหม่ง ใช้ประโคมในงานศพ เสียงดนตรีนี้ฟังแล้ววิเวก โหยหวน ท้องถิ่นภาคใต้บางแห่งรวมทั้งชุมชนชาวไทยในมาเลเซีย เช่น ที่เคดาห์หรือไทรบุรี เขาใช้ดนตรีกาหลอในงานมงคลสมรสด้วย

ประเพณีอย่างอื่นเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ และไสยศาสตร์ ก็ไม่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ จึงไม่น่ามากล่าว ณ ที่นี้

2.2 ศาสนาและประเพณีจากชาวมุสลิม

ศาสนาอิสลามมาสู่ดินแดนหัวเมืองมลายูตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 แหล่งสำคัญของศาสนานี้คือ ปัตตานี และมะละกา เดิมชาวพื้นเมืองแถบนี้นับถือศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน เมื่อศาสนาอิสลามจากชาวเผยแผ่มาสู่ปัตตานีและหัวเมืองใกล้เคียง เจ้าเมืองและประชาชนจึงเข้ารับเป็นมุสลิม ปัจจุบันจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจำนวนมุสลิมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70 ของประชาชนทั้งหมดในเขตนี้ ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมนิกายสุนหนี่

ประเพณีของชาวไทยมุสลิมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมีหลายอย่างเช่น ประเพณีการเกิด การโกนผมไฟ การตั้งชื่อตามท่านนบี หรือบุตรท่านนบี เช่น มุฮัมหมัด ยูโซฟ ยะโกบ (ยะโกะ) ฮาซัน (ฮาแซ) ถัดมาประเพณีมาฮะยารีหรือพิธีเข้าสู่หนัดมีการขลิบหนังปลาอวัยวะเพศของเด็กชาย เมื่อหนุ่มสาวแต่งงานจัดพิธีนิกะฮ์ ชาวบ้านทั่วไปเรียกมาแกปูโละ หรือกินเหนียว เจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งบนบัลลังก์ มีดาหยั่งหรือพีเลี้ยงคอยป้อนข้าวเหนียว สุดท้ายประเพณีการตายมีการอาบน้ำศพแล้วนำศพไปฝังที่สุสานหรือคูโบ การวางศพในหลุมให้นอนตะแคงร่างเล็กน้อยหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ศีรษะอยู่ทางทิศเหนือ บนหลุมศพมีตานอเป็นหลักไม้หรือแท่นหินเป็นเครื่องหมายบอกไว้⁵

ศาสนาอิสลามมีวันสำคัญเช่นวันศุกร์ผู้ชายทุกคนต้องไปละหมาดที่มัสยิด (ปรกติมุสลิมทุกคนทำพิธีละหมาดวันละ 5 ครั้ง) วันปอซอเป็นวันถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ตรงกับเดือนเก้าตามปฏิทินอาหรับ วันฮารีรายอปอซอวันละศีลอด วันรายอฮัจยีวันตรุษตรงกับวันมุสลิมประกอบพิธีฮัจยี ณ นครเมกกะและวันเมาลิดเป็นวันประสูติของท่านนบีมุฮัมหมัด

2.3 ศาสนาและประเพณีจากชาวจีน

ดินแดนภาคใต้ยังเกี่ยวข้องกับชาวจีน ซึ่งนับถือลัทธิขงจื้อและพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ชาวจีนเดินทางมาสู่ภาคใต้ไม่ต่ำกว่าสองพันปีมาแล้ว ดังหลักฐานจากเอกสารจีนและโบราณวัตถุ เช่นเครื่องถ้วยชามเป็นต้น ช่วงชาวจีนอพยพมาตั้งหลักแหล่งในภาคใต้และภาคอื่น ๆ ประมาณตั้งแต่สมัยอยุธยา และต้นรัตนโกสินทร์ อาทิ หลินเต๋าเฉียน⁶ ชาวแต้จิ๋วคนแรกที่มาอยู่เมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ./2100 โดยตั้งหลักแหล่ง ณ เมืองปัตตานี และรู้จักกันดีในนามพี่ชายเจ้าแม่ลิ้มกอเหนียว หรือลิ้มโต๊ะเถียมผู้หล่อปั้นใหญ่ชื่อ “พญาตานี”

ชาวจีนส่วนใหญ่ในภาคใต้ประกอบอาชีพค้าขาย และทำเหมืองแร่เช่นครั้งอดีต ชาวจีนอพยพกันมาขุดทองที่เหมืองโต๊ะโมะ หรือที่อำเภอสุกรีริน จังหวัดนราธิวาส ปัจจุบัน

ยังคงทำกันอยู่เช่นเหมืองแร่ดีบุก ที่ภูเก็ต พังงา และระนอง ด้วยความวิริยะอดทนทำให้ชาวจีนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น จึงสามารถแต่งงานกับหญิงไทย ดังตัวอย่างวรรณกรรมมุขปาฐะที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 วัฒนธรรมไทย-จีนจึงผสมผสานกลมกลืนกัน ลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนคงสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมมีการทำบุญตามเทศกาล อาทิ การกินเจ ไหว้พระจันทร์ ทิ้งกระจาด เผากระดาษ และพิธีกรรมที่เร้าใจ เช่น การทรงเจ้า การเซดสิงห์ ใตรวมทั้งการบันเทิงต่าง ๆ ตัวอย่างการเซดหุ่น และการแสดงงิ้ว เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนรู้ 2

จงขีดเครื่องหมาย ✓ ลงหน้าข้อที่ถูกต้อง

- _____ 1. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวภาคใต้มาก่อนความเชื่อทางพุทธศาสนา
- _____ 2. เทวรูป ศิวลึงค์ และลูกปัดเป็นหลักฐานเกี่ยวกับพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท
- _____ 3. ความเชื่อและค่านิยมของชาวพุทธ คือเรื่องกรรม และกฎแห่งกรรม
- _____ 4. การแข่งตีโพนและแข่งชั้ดตัมเป็นกิจกรรมในวันชิงเปรต
- _____ 5. การขึ้นเบญจรงค์น้ำเป็นกิจกรรมในวันชักพระ
- _____ 6. ดนตรีกลองบางแห่งใช้ประโคมในงานมงคลสมรส
- _____ 7. มาโชะยาวีคือพิธีสูหนัด
- _____ 8. นิเกะยต่างกับมาแกบู่โละหรือกินเหนียว
- _____ 9. หลินเค้าเฉียน ชาวจีนแต่จิวคนแรกที่มาอยู่เมืองไทย
- _____ 10. การเซดสิงห์ ใตไม่เกี่ยวกับพิธีกรรมของชาวจีน

3. การศึกษา

ภูมิหลังสำคัญอย่างหนึ่งของชาวภาคใต้ คือการศึกษาเล่าเรียนซึ่งไม่เป็นการบังคับสำหรับคนยุคนั้น โดยจำแนกแนวการศึกษาได้ดังนี้

3.1 การศึกษาเพื่อรู้หนังสือ

โดยทั่วไปเด็กชายมีโอกาสเรียนหนังสือ เพื่อเตรียมตัวบวชเรียนหรือรับราชการ ส่วนเด็กหญิงมักเรียนรู้เพื่อเตรียมเป็นแม่บ้าน เช่น ฝึกการทอผ้า และเย็บปักถักร้อย สถานที่เรียนหนังสือสมัยนั้นคือวัด และมีพระภิกษุเป็นครู เด็กเริ่มต้นเรียนในวันพฤหัสบดี ซึ่งถือว่าเป็นวันครูเด็กนำดอกไม้รูปเทียน อาทิ หญ้าแพรก ดอกมะเขือ ดอกมะพร้าว หนามมะนาว และหมากพลู เพื่อมาไหว้ครู พร้อมกับสวดสัจดีบูชาครู (ดูตัวอย่างบทสัจดี จากบทที่ 2)

ครูเริ่มต้นสอนโดยฝึกให้นักเรียนอ่านและเขียนตัว . โ โ หม พุทธา ย สิทธิ อ อา อี อี อี อี อู อุ ฤ ฎา ฎ ภา เอ แอ ไอ โอ โอ เอ อำ อะ โ ชาวใต้มักอ่านว่า “นะโม พุทธอ ทายอสิท ธอ ธม ออ” แล้วอ่านสระ 20 ตัวตามลำดับ เหตุที่สอนอ่านนโมก่อน เพราะถือว่าเป็นการเริ่มต้นด้วยความสิริมงคล ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการเล่าเรียน

เมื่อนักเรียนอ่านเขียนสระและพยัญชนะได้แล้ว จึงเรียนการประสมอักษร และแจกลูกตามมาตราแม่ต่าง ๆ จากนั้นฝึกการอ่านหรือสวดหนังสือจากวรรณกรรม เช่น สุบิน พระรถเมรี วันการ และยศกิต

การศึกษาเพื่อรู้หนังสือนั้น มีทั้งการเรียนอักษรไทย และอักษรขอม โดยเฉพาะอักษรขอม มีทั้งอักษรขอมภาษาไทย และอักษรขอมภาษาบาลี ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระธรรมบทในไบลาน ที่จารด้วยอักษรขอม

ส่วนเด็กไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักเรียนหนังสือที่บ้านหรือปอเนาะ โดยฝึกการเขียนและอ่านอักษรยาวี ภาษามลายู ภาษาอาหรับ และการอ่านคัมภีร์อัลกุระอาน รวมทั้งการศึกษาความรู้ศาสนาอิสลามจากโต๊ะครู

3.2 การศึกษาเพื่อเป็นช่างฝีมือและความรู้ด้านต่าง ๆ

นอกเหนือจากการศึกษาเพื่อรู้หนังสือแล้ว การสืบทอดความรู้ต่าง ๆ เช่น ช่างฝีมือ มักสอนหรือถ่ายทอดกันในกลุ่มอาชีพเดียวกัน หรือในครอบครัวเดียวกัน ช่างฝีมือมีหลายประเภท เช่น ช่างถม ช่างปั้น ช่างกลึง ช่างแกะสลัก ช่างแทงหยวก ช่างทำทรงนกเขา ช่างต่อเรือ และช่างสานเสื่อ แต่ละท้องถิ่นมีกลุ่มช่างเป็นที่รู้จักเช่น ช่างถมนครศรีธรรมราช ช่างทอผ้าเกาะยอ สงขลา ช่างทอผ้าพุมเรียง สุราษฎร์ธานี ช่างต่อเรือกอและ ช่างทำทรงนกเขา จังหวัดปัตตานี และนราธิวาส

สรุป

เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ และให้ได้ผลอย่างแท้จริง ผู้ศึกษารรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ควรศึกษาภูมิหลังท้องถิ่นนี้เสียก่อน อาทิ ควรทราบภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี และการศึกษาของชาวใต้ครั้งอดีต ไม่ว่าจะเป็นภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกหรือฝั่งทะเลตะวันออก หรือจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่มองเห็นภาพหรือแง่มุมต่างๆ ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ได้อย่างชัดเจน

การประเมินผลท้ายบท

จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. จงแสดงเหตุผลสนับสนุนข้อความที่ว่า “การศึกษาความเป็นมาของภาคใต้ ต้องอาศัยความรู้ และข้อมูลต่างๆ เป็นหลักฐานสำคัญ”
2. จงเปรียบเทียบความแตกต่างเกี่ยวกับภูมิหลังของภาคใต้ ในดินแดนฝั่งทะเลด้านตะวันตก ด้านตะวันออก และบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่าง
3. “ศาสนาพุทธ และศาสนาอื่น ๆ มีความเป็นมาและมีอิทธิพลต่อชุมชนในดินแดนภาคใต้” จงอภิปรายข้อความในเครื่องหมายอัฒภาคนี้
4. “ชาวภาคใต้มีความสนใจต่อการศึกษามาตั้งแต่อดีต” นักศึกษาจงอภิปรายข้อความนี้เชิงสนับสนุน และชี้ให้เห็นว่าการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นบ้านอย่างไร

เชิงอรรถ

1. ราชบัณฑิตยสถาน, อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ เล่ม 1 (กรุงเทพ : 2526), หน้า 150.
2. ประพนธ์ เรืองณรงค์, เรื่องเล่าจากชาวใต้ เล่ม 2 (ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มอ. ปัตตานี, 2531), หน้า 401.
3. เขมชาติ เทพไชยและคณะ, “ชาวเล”, สารานุกรมภาคใต้ เล่ม 3 (สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2529), หน้า 963.
4. ประมุขศิลาจารึกหลัก ภาค 1 (กรุงเทพ : กรมศิลปากร, 2520), หน้า 14.
5. ประมุข อุทัยพันธุ์, ฝากไว้ที่ปัตตานี (ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มอ. ปัตตานี, 2532), หน้า 110.
6. วินัย ผู้นำพล, “แหล่งที่มาและลักษณะการเข้ามาของชาวจีนในไทยถึงสมัยอยุธยา” ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา (กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532) หน้า 49.